

Publikationen des Deutschen Archäologischen Instituts

Fanouria Dakoronia †, Petros Kounouklas

A road with a past

in: Sporn et al. - ANCIENT PHOKIS: New approaches to its history, archaeology and topography
International conference, DAI Athens, 30 March – 1 April 2017 195-208

<https://doi.org/10.34780/edfg-0297>

Herausgebende Institution / Publisher:
Deutsches Archäologisches Institut

Copyright (Digital Edition) © 2025 Deutsches Archäologisches Institut
Deutsches Archäologisches Institut, Zentrale, Podbielskiallee 69–71, 14195 Berlin, Tel: +49 30 187711-0
Email: info@dainst.de | Web: <https://www.dainst.org>

Nutzungsbedingungen:

Mit dem Herunterladen erkennen Sie die [Nutzungsbedingungen](#) von iDAI.publications an. Sofern in dem Dokument nichts anderes ausdrücklich vermerkt ist, gelten folgende Nutzungsbedingungen: Die Nutzung der Inhalte ist ausschließlich privaten Nutzerinnen / Nutzern für den eigenen wissenschaftlichen und sonstigen privaten Gebrauch gestattet. Sämtliche Texte, Bilder und sonstige Inhalte in diesem Dokument unterliegen dem Schutz des Urheberrechts gemäß dem Urheberrechtsgesetz der Bundesrepublik Deutschland. Die Inhalte können von Ihnen nur dann genutzt und vervielfältigt werden, wenn Ihnen dies im Einzelfall durch den Rechteinhaber oder die Schrankenregelungen des Urheberrechts gestattet ist. Jede Art der Nutzung zu gewerblichen Zwecken ist untersagt. Zu den Möglichkeiten einer Lizenzierung von Nutzungsrechten wenden Sie sich bitte direkt an die verantwortlichen Herausgeber*innen der jeweiligen Publikationsorgane oder an die Online-Redaktion des Deutschen Archäologischen Instituts (info@dainst.de). Etwaige davon abweichende Lizenzbedingungen sind im Abbildungsnachweis vermerkt.

Terms of use:

By downloading you accept the [terms of use](#) of iDAI.publications. Unless otherwise stated in the document, the following terms of use are applicable: All materials including texts, articles, images and other content contained in this document are subject to the German copyright. The contents are for personal use only and may only be reproduced or made accessible to third parties if you have gained permission from the copyright owner. Any form of commercial use is expressly prohibited. When seeking the granting of licenses of use or permission to reproduce any kind of material please contact the responsible editors of the publications or contact the Deutsches Archäologisches Institut (info@dainst.de). Any deviating terms of use are indicated in the credits.

Katja Sporn | Alexandre Farnoux |
Eric Laufer
ANCIENT PHOKIS

Athenaia 13
Études méditerranéennes 4

DEUTSCHES ARCHÄOLOGISCHES INSTITUT
Abteilung Athen

ATHENAIA 13

ÉCOLE FRANÇAISE D'ATHÈNES

**ÉTUDES
MÉDITERRANÉENNES 4**

DEUTSCHES ARCHÄOLOGISCHES INSTITUT
Abteilung Athen

Katja Sporn | Alexandre Farnoux | Eric Laufer (eds.)

ANCIENT PHOKIS

New approaches to its history, archaeology
and topography

International Conference, DAI Athens, 30 March – 1 April 2017

REICHERT VERLAG

Autor/Author:

Katja Sporn (ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1845-5113>, ROR ID: <https://ror.org/05nqsnd28>)

Alexandre Farnoux (IdRef: <http://www.idref.fr/032145993/id>, ROR ID: <https://ror.org/02fzvr850>)

Eric Laufer (ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8758-6854>, ROR ID: <https://ror.org/05nqsnd28>)

Titel/Title: Ancient Phokis. New approaches to its history, archaeology and topography

Reihe, Band/Series, Volume: Athenaia 13

Reihenherausgeber/Series Editor: Katja Sporn, Reinhard Senff, Oliver Pilz

Reihe, Band/Series, Volume: Études méditerranéennes 4

Reihenherausgeber/Series Editor: École française d'Athènes

Herausgebende Institution/Institutional Editor: Deutsches Archäologisches Institut

Umfang/Length: X, 526 Seiten/Pages mit/with 244 Abbildungen/Illustrations

Peer Review: Dieser Band wurde einem Peer-Review-Verfahren unterzogen./*The volume is peer reviewed.*

Verantwortliche Redaktion/Publishing Editor: Deutsches Archäologisches Institut, Redaktion des Deutschen Archäologischen Instituts Athen, Fidou 1, 10678 Athen, Griechenland, redaktion.athen@dainst.de

Redaktionelle Bearbeitung/Editing: Simon Hoffmann, Diana Wolf, Ulrike Schulz

Prepress: le-tex publishing services GmbH, Leipzig

Buchgestaltung und Coverkonzeption/Book Design and Cover Concept: hawemannundmosch, Berlin

Umschlagfoto/Cover Illustration: Blick von Elateia über die Kephissosebene auf den Parnassos

(D-DAI-ATH-2018-17152_2, Foto: Katja Sporn)

Nutzungsbedingungen/Terms of Use

Das Werk einschließlich aller seiner Teile ist urheberrechtlich geschützt. Eine Nutzung ohne Zustimmung des Deutschen Archäologischen Instituts und/oder der jeweiligen Rechteinhaber ist nur innerhalb der engen Grenzen des Urheberrechtsgesetzes zulässig. Etwaige abweichende Nutzungsmöglichkeiten für Text und Abbildungen sind gesondert im Band vermerkt./*This work, including all of its parts, is protected by copyright. Any use beyond the limits of copyright law is only allowed with the permission of the German Archaeological Institute and/or the respective copyright holders. Any deviating terms of use for text and images are indicated in the credits.*

Druckausgabe/Printed Edition

Erscheinungsjahr/Year of Publication: 2024

Druck und Vertrieb/Printing and Distribution: Dr. Ludwig Reichert Verlag Wiesbaden • www.reichert-verlag.de

Druck und Bindung in Deutschland/Printed and Bound in Germany

ISBN: 978-3-7520-0825-8 (Athenaia), 978-2-86958-624-6 (Études méditerranéennes)

Bibliographische Metadaten/Bibliographic Metadata: <https://zenon.dainst.org/Record/003063459>

Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek: Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über <https://dnb.de> abrufbar./*Bibliographic information published by the Deutsche Nationalbibliothek: The Deutsche Nationalbibliothek lists this publication in the Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographic data are available online at https://dnb.de.*

Digitale Ausgabe/Digital Edition

Erscheinungsjahr/Year of Publication: 2024

DOI: <https://doi.org/10.34780/xb69-ti55>

Bibliographische Metadaten/Bibliographic Metadata: <https://zenon.dainst.org/Record/003063459>

Inhaltsverzeichnis

Vorwort	IX
Phocis, Delphoi, and the amphictyony	1
<i>Peter Londey</i>	
Living on a rock. The cities of ancient Phocis and the importance of place	11
<i>Hans Beck</i>	
Borders and identity in ancient Phocis: some reflections	23
<i>Giovanna Daverio Rocchi</i>	
Phocis in the Aetolian League. Self-abandonment or self-assertion?	33
<i>Peter Funke</i>	
The institutions of the Phocian League	45
<i>Denis Rousset</i>	
Phocis in Roman times: beyond the shadow of Delphi	67
<i>Georgios A. Zachos</i>	
Das phokische Koinon zwischen Bötien, Delphi, Athen und Rom	85
<i>Christoph Begass</i>	
Delphes et Kalapodi au début de l'âge du fer ancien (11 ^e –9 ^e siècles av. J.-C.)	101
<i>Jean-Marc Luce</i>	
Zur Selbstdarstellung der Phoker in Delphi	121
<i>Anne Jacquemin</i>	
Athena. A gateway to Delphi	133
<i>Sandrine Huber – Anne Jacquemin – Didier Laroche</i>	

Terres cuites figurées du dépôt votif de Kirrha: de l'établissement du matériel à son exploitation	147
<i>Stéphanie Huysecom-Haxhi</i>	
The sanctuary of Athena in Phocian Antikyra	165
<i>Athanasios Sideris</i>	
The fortifications of ancient Phocis	
Results and prospects	185
<i>Nicolas Kyriakidis</i>	
Δρόμος με παρελθόν	195
<i>Φανούρια Δακορώνια (†) – Πέτρος Κουνούκλας</i>	
Παναγίτσα Ελάτειας 1979–1981	
Κτερίσματα και ταφικά έθιμα σε κλασσικό νεκροταφείο της Ελατείας	209
<i>Πάντος Α. Πάντος</i>	
Spanning two oracles. The sanctuary of Demeter at Erochos, between Delphi and Abae	219
<i>Elena Partida – Anthoula Tsaroucha</i>	
The rediscovery of a manuscript by Erich Gose and Friedrich Schober on the Kephissos valley from 1926	237
<i>Katja Sporn</i>	
Ο κρίσιμος 4ος αιώνας π.Χ.: παλαιές και νέες οχυρώσεις, παλαιοί και νέοι οικισμοί στην κοιλάδα του φωκικού Κηφισού	249
<i>Φώτης Ντάσιος</i>	
Panopeus	271
<i>Elena Kountouri – Ioannis Mavrommatidis – Nikolaos Petrochilos</i>	
New research on the fortification of Tithorea. A preliminary report of fieldwork 2016–2017	287
<i>Petros Kounouklas – Eric Laufer</i>	
Surveying the caves above Tithorea in 2016	307
<i>Stella Katsarou – Lina Kormazopoulou – Eric Laufer – Sabine Neumann – Katja Sporn – Ioanna Zygouri</i>	

Doric capitals and column drums from Modi in Phocis.....	339
<i>Nils Hellner – David Scahill</i>	
Ταφές των Πρώιμων Αυτοκρατορικών Χρόνων από την Υάμπολη στην ανατολική Φωκίδα.....	349
<i>Μαρία Παπαγεωργίου – Δημήτρης Γρηγορόπουλος</i>	
Sites of memory in ancient Phocis	
The Thessalian-Phocian battles, the Persian Wars, and the changing religious landscape.....	371
<i>Elena Franchi</i>	
A transfer of sacred lands from eastern Phocis, IG IX1, 87.....	383
<i>Jeremy McInerney</i>	
Kalapodi 2014–2016: Investigating the surroundings, limits and infrastructure of the sanctuary.....	397
<i>Katja Sporn</i>	
Ritual burials of temples and ritual depositions accompanying building activities in the oracle sanctuary of Apollon at Abai/ Kalapodi.....	409
<i>Wolf-Dietrich Niemeier</i>	
The bronze finds from the Late Geometric ›South Temple 6‹ at Kalapodi	
Cult practices and local craft traditions in eastern Phocis.....	421
<i>Gudrun Klebinder-Gauß</i>	
The significance of the sanctuary of Kalapodi during the Archaic period based on the pottery finds.....	439
<i>Michaela Stark</i>	
A palette of bronze and silver: the monetary perspective of the archaeological site at Kalapodi.....	455
<i>Hristina Ivanova-Anaplioti</i>	
New iron finds from the 2016 campaign in Kalapodi – Contexts and compositions.....	469
<i>Sandra Zipprich</i>	

A bronze foundry of Classical times in the sanctuary at Kalapodi	479
<i>Johanna Fuchs</i>	

Pagan twilight at Kalapodi: Two pottery assemblages of the third and fourth centuries A.D.	491
<i>Dimitris Grigoropoulos</i>	

Δρόμος με παρελθόν

Φανούρια Δακορώνια (†) – Πέτρος Κουνούκλας

Έχει αποδειχθεί ότι η αρχαιολογική επιστήμη καθορίζεται σε μεγάλο ποσοστό από παράγοντες τυχαίους και απροσδόκητους. Απόδειξη της παραπάνω άποψης είναι το εύρημα της Σφάκας.

Μία πυρκαϊά σε δημόσια θαμνώδη δασική έκταση της κτηματικής περιφέρειας κοινότητας Σφάκας του Δήμου Αμφίκλειας-Ελάτειας, το καλοκαίρι του 1994, υπήρξε η αφορμή να εμφανιστούν οικοδομικά κατάλοιπα ενός αρχαίου φυλακείου (εικ. 1). Ακολούθησε σύντομη ανασκαφική διερεύνηση στο χώρο που κατελάμβαναν και βεβαιώθηκε ο χαρακτήρας των λειψάνων όπως περιγράφονται στη συνέχεια¹.

Ένα άλλο τυχαίο γεγονός, πάλι φωτιά, το φθινόπωρο του 2016, σε δημόσια δασική έκταση σε κοντινή απόσταση, εμφάνισε οικοδομικά λείψανα παρόμοιας κατασκευής.

Το οικοδόμημα που ανασκάφθηκε μετά την πυρκαϊά του 1994 βρίσκεται παρά το 19ο χιλιόμετρο της επαρχιακής οδού Αταλάντης-Ελάτειας. Πρόκειται για ένα τετράγωνο κτίσμα οικοδομημένο από λαξευτές

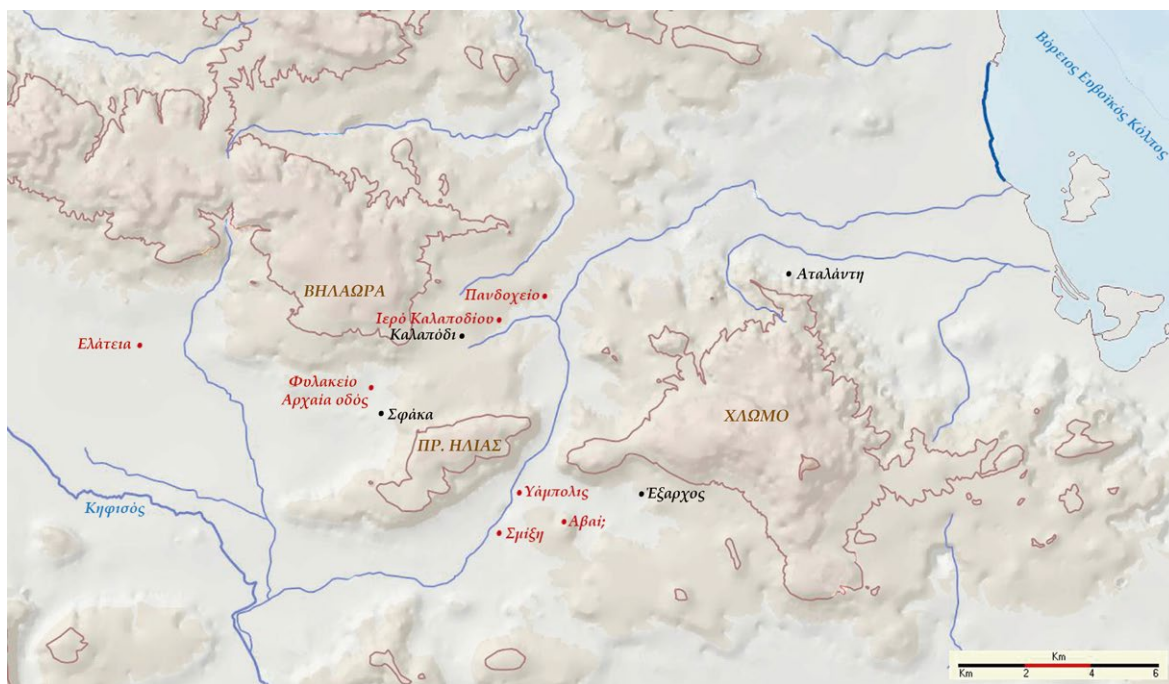
λιθοπλίνθους, κατά το ψευδοϊσόδομο τραπεζιόσχημο σύστημα², που εδράζονται στο σκληρό ασβεστολιθικό πέτρωμα της περιοχής κατάλληλα διαμορφωμένο για το σκοπό αυτό (εικ. 2). Από το ίδιο πέτρωμα προήλθαν και οι λιθόπλινθοι, που χρησιμοποιήθηκαν για τους τοίχους του κτίσματος, οι οποίοι σώζονται σε μέγιστο ύψος 0,92 μ. Η ανώτερη επιφάνειά τους είναι διαμορφωμένη ώστε να υποδεχθεί υπερκείμενο δόμο, γεγονός που συμπεραίνεται και από το διάσπαρτο, εντός και γύρω από το φυλακείο, οικοδομικό υλικό. Έχει παρατηρηθεί ότι το υλικό δομής οχυρώσεων, μεμονωμένων φυλακείων-φρουκτωριών και φρουριών εξάγεται από λατομεύσεις της γύρω περιοχής τους για λόγους οικονομίας, χρόνου και χρήματος, συμπέρασμα το οποίο επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση του φυλακείου της Σφάκας³. Δεν υπάρχουν στοιχεία για το τελικό ύψος του κτίσματος καθώς και για τους ορόφους, που διέθετε. Είναι δυνατόν, σύμφωνα με άλλα γνωστά παραδείγματα, να χρησιμοποιήθηκαν οπτόπλινθοι και ξυλεία για την ανωδομή των τοίχων⁴.

¹ Δακορώνια 2000, 341 κ.ε. σχεδ. 4.

² Ορλάνδος 1959/1960, 220–222.

³ Ορλάνδος 1959/1960, 71 · Winter 1971, 77.

⁴ Winter 1971, 71–77 · Πίκουλας 1995, 330.

1 Απόσπασμα χάρτη της περιοχής Ελάτειας-Καλαποδίου-Αταλάντης (κλ. 1 : 225000)

Το εν λόγω κτήριο έχει διαστάσεις $9,00 \times 9,00$ μ. και στο εσωτερικό του χωρίζεται σε δύο χώρους από τοίχο με κατεύθυνση ανατολικά-δυτικά. Ο βόρειος χώρος είναι μικρότερος και έχει διαστάσεις $8,00 \times 3,00$ μ. Στο ανατολικό τμήμα του διατηρείται εγκάρσιο τοιχάριο από βόρα προς νότο με ακατέργαστους λίθους διαμορφώνοντας ένα μικρό χώρο, ο οποίος θα μπορούσε να είναι αεραγωγός εστίας ή φωτισμού ή μικρή αποθήκη⁵. Η είσοδος στο κτήριο δεν είναι εμφανής λόγω κακής διατήρησης του οικοδομήματος. Ωστόσο, ως είσοδος μπορεί να ερμηνευθεί ένα κενό στην τοιχοδομία του βόρειου τοίχου. Στον ίδιο άξονα και στο μέσο του διαχωριστικού τοίχου διαμορφώνεται άνοιγμα επικοινωνίας μεταξύ των δύο δωματίων. Το φυλακείο φαίνεται ότι ήταν στεγασμένο με λακωνικού τύπου κεράμωση, όπως βεβαιώθηκε από το στρώμα καταστροφής, που κάλυπτε ολόκληρη την επιφάνεια του προς βόρα τμήματος.

Εξωτερικά του οικοδομήματος σε απόσταση 5 μ. παράλληλα με τον ανατολικό και το νότιο τοίχο του

αποκαλύφθηκαν δύο άλλοι τοίχοι, που συναντώνται σε ορθή γωνία, εδραζόμενοι και αυτοί στο σκληρό βράχο, πιθανώς ανήκοντες σε περίβολο. Οι τοίχοι αυτοί είναι οικοδομημένοι από μέτριους και μεγάλους λίθους αδρά λαξευμένους καλά αρμοσμένους χωρίς συνδετικό υλικό κατά το ακανόνιστο τραπεζιόσχημο σύστημα τοιχοποιίας.

Ο τρόπος δόμησης των τοίχων του συγκροτήματος (εικ. 3), το ψευδοϊσόδομο τραπεζιόσχημο, επικρατεί σε ανάλογες κατασκευές του 3ου αιώνα π.Χ.⁶, εποχή κατά την οποία πιστεύουμε ότι οικοδομήθηκε το φυλακείο της Σφάκας, γεγονός που ενισχύεται και από τη περισυλλεγείσα κεραμική. Τα όστρακα, που συγκεντρώθηκαν κλιμακώνονται χρονολογικά από το α' μισό του 3ου αιώνα π.Χ. μέχρι τις αρχές του 1ου αιώνα π.Χ. εποχή κατά την οποία πρέπει να καταστράφηκε το κτήριο. Διακρίνονται αγγεία αποθήκευσης-μεταφοράς υγρών (εικ. 4 α. β)⁷, μαγειρικά (εικ. 4 γ)⁸, φα-

⁵ Morris 2001, 312 εικ. 34.

⁶ Ορλάνδος 1959/1960, 221.

⁷ Εικ. 4 α Τμήμα λαγύνου (225–190 π.Χ.). Βλ. Rotroff 2006, 256 no. 112 fig. 18 pl. 17. – Εικ. 4 β Χείλος μελαμβαφές, αμφορέα ή πελίκης. Το γάνωμα του αγγείου μελανό θαμπό απολεπιζόμενο και ο πηλός καστανέρυθρος εύθρυπτος μας προσανατολίζει πιθανόν προς ένα τοπικό εργαστήριο. Ο τύπος του χείλους απαντάται σε αμφορείς στην Αγορά των Αθηνών, που κλιμακώνονται χρονολογικά από τις αρχές του 2ου αι. π.Χ. μέχρι το 86 π.Χ. Βλ. Rotroff 1997, 289 no. 436 fig. 30 pl. 43· 291 no. 453 fig. 33 pl. 45. – Ομοίας μορφής

χείλη απαντώνται σε αμφορείς και πελίκες από την Ήπειρο, που χρονολογούνται στο β' μισό 4ου ή στο τέλος 4ου αι. π.Χ. Βλ. Ανδρέου 2004, 565 no. 5976 πιν. 279· 563 no. 6697 πιν. 275α. – Από τη Δυτική Ελλάδα επίσης υπάρχουν δείγματα πελικών των μέσων του 3ου αι. π.Χ. με ίδια διαμόρφωση χείλη. Βλ. Αγγελή 2004, 551 no. 1243–1245 πιν. 264α.

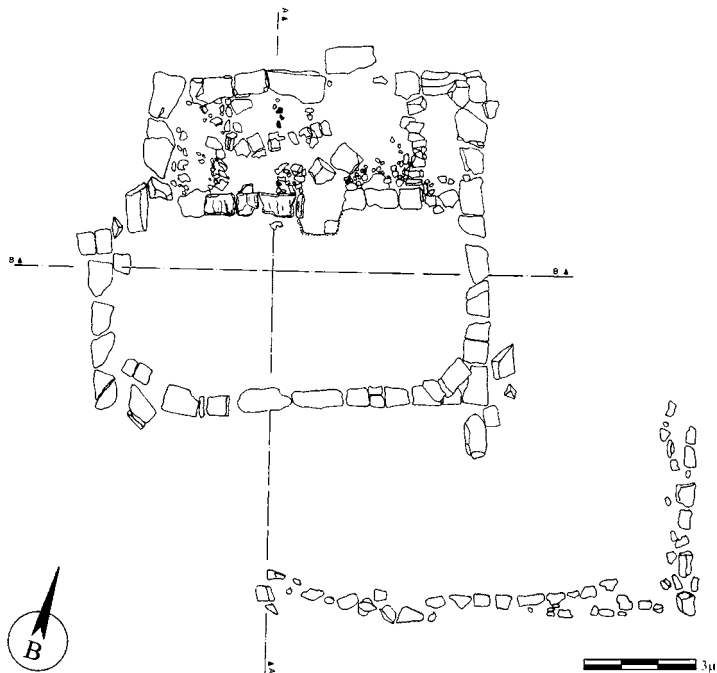
⁸ Εικ. 4 γ Τμήμα χείλους και λαβής άβαφης χύτρας από χονδρόκοκκο πηλό του 2ου αι. π.Χ. Βλ. Rotroff 2006, 304 no. 568. 569 fig. 72 pl. 61.

ΤΟΜΗ Α-Α'

ΤΟΜΗ Β-Β'

2 Κάτοψη και τομές του ανασκαφέντος φυλακείου της Σφάκας (κλ. 1:2)

γητού (εικ. 4 δ)⁹, πόσης (εικ. 4 ε, στ)¹⁰, και λυχνάρια (εικ. 4 ζ)¹¹. Πρόκειται δηλαδή για σκεύη καθημερινής οικιακής χρήσης απαραίτητα για τη διαβίωση της φρουράς, που διέμενε εκεί. Ο χαρακτήρας της κεραμικής δεν αντιβαίνει προς το χαρακτηρισμό του οικοδομήματος ως φυλακείου εφόσον έχει παρατηρηθεί ότι δεν υπάρχει ιδιόζουσα στρατιωτική κεραμική¹². Εξάιρεση αποτελεί η Σπάρτη, όπου αναφέρεται ως εξάρτημα οπλίτη, το αγγείο κώθων¹³. Από τα συγκεντρωμένα κινητά ευρήματα δεν προκύπτουν στοιχεία επεξεργασίας γεωργικών προϊόντων, πράγμα που

αποκλείει την ταύτιση του κτηρίου με παράρτημα αγροικίας.

Προκειμένου να συγκεντρωθούν περισσότερα στοιχεία πραγματοποιήθηκε επιφανειακή έρευνα στη θέση της ανασκαφής, η οποία επεκτάθηκε και στο χώρο της πρόσφατης πυρκαϊάς, όπου διακρίθηκαν αρχαία οικοδομικά κατάλοιπα (εικ. 5). Πρόκειται για τοίχους όμοιας δομής ως προς το υλικό και την τοιχοποιία με το περιγραφέν φυλακείο, που εικάζεται ότι ανήκουν σε έτερο παρόδιο οικοδόμημα ανάλογης χρήσης (εικ. 6).

9 Εικ. 4 δ Τμήμα ομφαλωτού πινακίου τοπικού εργαστηρίου του 2ου αι. π.Χ. Βλ. Λακορώνια 1997, 47 κ.ε., πιν. 31. 32· Σταμούδη 2004, 162 κ.ε., πιν. 45.

10 Εικ. 4 ε Όστρακα άωτου σκύφου (200–175 π.Χ.). Βλ. Rotroff 1997, 349 no. 1108 fig. 68. – Εικ. 4 στ Όστρακο «μεγαρικού» σκύφου (145–86 π.Χ.). Βλ. Rotroff 1982, 34 κ.ε. 86 no. 353 & 355 pl. 64· Schmid 2004, 500 pl. 239.

11 Εικ. 4 ζ Τμήμα σώματος ερυθροβαφούς λύχνου τοπικού εργαστηρίου του 2ου αι. π.Χ. Βλ. Ζάχος 2004a, 528 no. 28 πιν. 255a.

12 Πίκουλας 1990/1991, 252.

13 Αριστοφάνης, Ιππείς 600· Πίκουλας 1995, 358.

3 Υλικό δομής και τοιχοποιία του φυλακείου της Σφάκας

Στο πλαίσιο αυτών των εργασιών εντοπίστηκε και καθαρίστηκε τμήμα αρχαίου αμαξιτού πλακόστρωτου δρόμου σε απόσταση 24,50 μ. δυτικά του ανασκαμμένου φυλακείου (εικ. 7)¹⁴.

Ο δρόμος βγαίνει παράλληλα προς τη σύγχρονη επαρχιακή οδό Ελάτειας-Καλαποδίου-Αταλάντης (εικ. 5)¹⁵. Πλακόστρωτοι δρόμοι, ως γνωστόν, εμφανίζονται στην Ηπειρωτική Ελλάδα με την αρχή τη Ρωμαϊοκρατίας, πιθανόν στα μέσα του 2ου αιώνα π.Χ.¹⁶ Η παρουσία του αρχαίου δρόμου με την ίδια φορά και κατεύθυνση ως προς τον σύγχρονο επιβεβαιώνει παλαιά παρατήρηση ότι τα αρχαία οδικά δίκτυα παρέμειναν εν χρήσει μέχρι τη σύγχρονη εποχή και αλλάζουν εάν νέες κατασκευαστικές αρχές και οικονομικές παράμετροι το υπαγορεύουν. Επιπλέον τεκμήριο της ανωτέρω άποψης είναι ότι στην πορεία της σύγχρονης επαρχιακής οδού Ελάτειας-Καλαποδίου-Αταλάντης προς ανατολώς με αφορμή έργα διαπλάτυνσής της αποκαλύφθηκαν ερείπια πανδοχείου και λουτρών της παλαιοχριστιανικής περιόδου, προφανώς για την εξυπηρέτηση των διερχομένων από τον αρχαίο δρόμο¹⁷.

Το αποκαλυφθέν τμήμα της αρχαίας οδού δεν ξεπερνά τα 18 μ. και το μέγιστο σωζόμενο πλάτος της είναι περίπου 1,50 μ. Από λείψανα που διαπιστώθηκαν ένθεν και ένθεν εικάζεται ότι το πλάτος του δρόμου πρέπει να ήταν 2,00 μ. Για την κατασκευή του χρησι-

μοποιήθηκαν πλακαρές πέτρες διαφόρων μεγεθών από το ντόπιο σκληρό ασβεστολιθικό πέτρωμα, όπως και το υλικό κατασκευής των προαναφερθέντων κτισμάτων (εικ. 8)¹⁸.

Τα δύο οικοδομήματα βρίσκονται στην κορυφή χαμηλών λόφων εκατέρωθεν του αρχαίου δρόμου, η κοίτη του οποίου ακολουθεί τον αυχένα μεταξύ των ορεινών όγκων Βηλαώρα και Προφήτης Ηλίας, που αποτελούν τα ανατολικά βορειοανατολικά όρια επικυριαρχίας των Ελατέων (εικ. 1)¹⁹.

Η θέση των οικοδομημάτων διαθέτει απεριόριστη ορατότητα προς την πεδιάδα της Ελάτειας και εξασφαλίζει την ομαλή διέλευση των διερχομένων πεζών και οχημάτων, κριτήρια καθοριστικά για τον χαρακτηρισμό τους ως παρόδια φυλακεία. Επιβεβαιώνονται έτσι τα αποτελέσματα σχετικών ερευνών σε άλλες περιοχές (Πελοπόννησος, Αττική κ.α.), όπου έχει πιστοποιηθεί η άρρηκτη σχέση οδικού δικτύου και συστήματος άμυνας²⁰.

Η επιλογή του όρου φυλακείου και όχι πύργου γίνεται ενσυνείδητα ακολουθώντας την άποψη ότι πύργοι είναι οι κατασκευές που διαμορφώνονται σε οχυρώσεις πόλεων και όχι τα μεμονωμένα οικοδομήματα εκτός του πολεοδομικού ιστού στην περιφέρεια κυριαρχίας μίας πόλης κράτους. Σε παρόμοια οικοδομήματα έχουν αποδοθεί διάφορες κατά καιρούς ονομασίες,

¹⁴ Η αποτύπωση των αρχαιοτήτων οφείλεται στη σχεδιάστρια κα Χρυσούλα Φούντα και στους τοπογράφους-μηχανικούς Τ.Ε. κκ. Θωμά Ανδρίτσο και Κωνσταντίνο Διαμαντή, υπαλλήλους της τοπικής Εφορείας Αρχαιοτήτων. Τα σχέδια των κινητών ευρημάτων επιμελήθηκε ο αρχαιολόγος Δρ. Σταύρος Οικονομίδης.

¹⁵ Για την πρώτη αναφορά περί ύπαρξης μικρού τμήματος πλακόστρωτου πλησίον του φυλακείου (πύργου) βλ. Ζάχος 2004b, 209 και Δάσιος 2004, 178.

¹⁶ Πίκουλας 1995, 17.

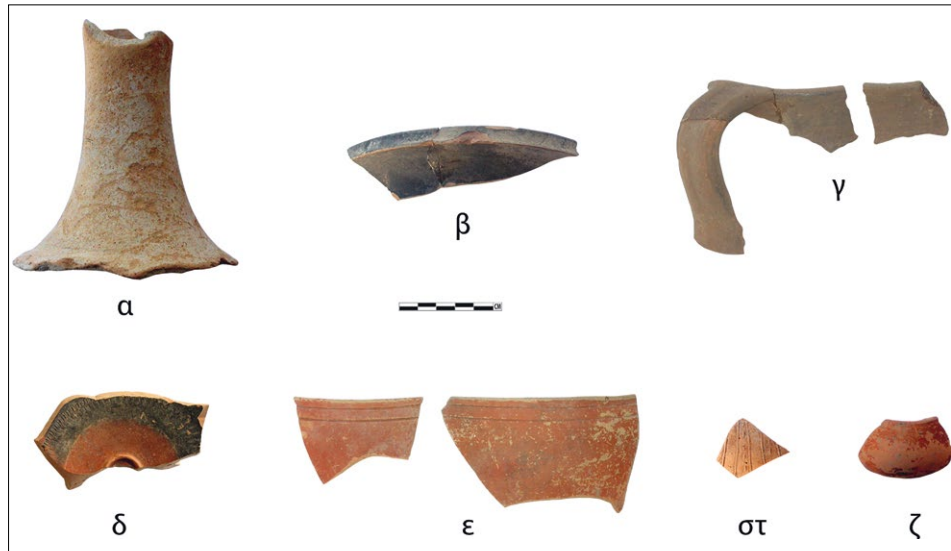
¹⁷ Γιαλούρη 2012, 1313–1322.

¹⁸ Ορλάνδος 1959/1960, 71· Winter 1971, 77.

¹⁹ Ζάχος 2004b, 208. Ζάχος 2013, 37.

²⁰ Πίκουλας 1990/1991, 249 κ.ε.· Πίκουλας 1995, 360.

4 Περισυλλεγείσα κεραμική από την ανασκαφή του φυλακείου (κλ. 1:4)

όπως πύργοι, φρυκτωρίες ή φρυκτώρια, πυρσουρίδες ή πυρσούρια, φυλάκια ή φυλακεία, φυλακτήρια, σκοπές, και φρούρια²¹. Μία άλλη προτεινόμενη ονομασία είναι περιπολείο ως συνώνυμο του φυλακτηρίου²². Κατά το χαρακτηριστικό χωρίο του (ψευδο-) Δημοσθένους (47, 56) πύργος μπορεί να είναι και η ονομασία του οχυρού τμήματος μίας αγροικίας.

Η έκταση κυριαρχίας των πόλεων στην αρχαιότητα συνέπιπτε με την έκταση των ασκουμένων οικονομικών δραστηριοτήτων τους, που πολλάκις υπάκουε και στο γεωγραφικό ανάγλυφο της περιοχής. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και σήμερα στα χωριά της ελληνικής υπαίθρου, όπου τα όρια των κοινοτήτων εκτείνονται μέχρι εκεί που υπάρχουν ιδιοκτησίες των κατοίκων τους και το υπόλοιπο στην περιφέρειά τους είναι δημόσιες δασικές εκτάσεις²³.

Τα δύο εντοπισθέντα οικοδομήματα εκατέρωθεν του δρόμου μπορεί να χαρακτηρισθούν ως παρόδια φυλάκια. Τέτοια οικοδομήματα εντοπίζονται στις παρυφές της επικράτειας πόλεων κρατών, στις εσχαιές όπου συνήθως δεν ασκούσαν κυριαρχία, σε θέσεις ευρισκόμενες μακριά από καλλιεργήσιμες εκτάσεις, σε βραχώδεις περιοχές πιθανόν κατάλληλες μόνο για βοσκή²⁴.

Ας σημειωθεί ότι το τοπωνύμιο όπου η ανασκαφή είναι Αλίκος ή Αλικός ή Αλικού. Έχει ρίζα αλ-, η οποία υποδηλώνει θάλασσα, θαλασσινό νερό, κατ' επέκταση αλμυρό. Επειδή η θέση είναι μακριά από θάλασσα το τοπωνύμιο πιθανόν οφείλεται στο αλάτι (άλας), που συ-

νήθιζαν και συνηθίζουν μέχρι σήμερα οι βοσκοί να απλώνουν σε πλακαρές πέτρες στα βοσκοτόπια προκειμένου να το τρώνε τα ζώα για να παράγουν περισσότερο γάλα και νόστιμο κρέας. Αυτό το τοπωνύμιο με την τόσο αρχαία ρίζα μπορεί να μας οδηγήσει σε ένα προς απόδειξη συμπέρασμα ότι αφενός μεν η περιοχή ήταν βοσκότοπος αφετέρου η συνήθεια παροχής αλατιού στα κοπάδια επιβιώνει από τους αρχαίους χρόνους.

Από αρχαίες μαρτυρίες γνωρίζουμε ότι σε τέτοιες κατασκευές-φυλάκια οι πόλεις κράτη εγκαθιστούσαν φρουρές, που εναλλάσσονταν ώστε να προλαμβάνεται κάθε εχθρική εισβολή ή απόπειρα δολιοφθοράς. Επίσης προστάτευαν τους ταξιδιώτες από κάθε είδους επιθέσεις, απέτρεπαν τις ζωοκλοπές και λειτουργούσαν ενίοτε ως τελωνεία²⁵. Η ταύτιση του ανασκαφέντος οικοδομήματος της Σφάκας ως φυλακείου ενισχύεται από την παρουσία σιδερένιας αιχμής δόρατος (εικ. 9), που βρέθηκε στις επιχώσεις γύρω από αυτό, ο τύπος του οποίου εντοπίζεται στο Ιερό του Καλαποδίου και χρονολογείται από τον 4ο έως τον 2ο αιώνα π.Χ.²⁶.

Σχετική μελέτη για την τοπογραφία της αρχαίας Ελάτειας επιβεβαίωσε την ύπαρξη δικτύου προστασίας-φύλαξης της ομώνυμης φωκικής πόλης και της υπαίθρου της²⁷, η οποία μετά τους Δελφούς υπήρξε η σπουδαιότερη του κοινού των Φωκίων, σύμφωνα με την αρχαία ελληνική γραμματεία (Παυσανίας 10, 34, 1· Στράβων 9, 417, 424). Τα οικοδομήματα της Σφάκας εικάζεται ότι ανήκαν στο δίκτυο άμυνας της Ελάτειας²⁸.

21 Πίκουλας 1990/1991, 247 κ.ε. · Πίκουλας 1995, 28.

22 Lawrence 1979, 188.

23 Béquignon 1937, 5 κ.ε. · Δακορώνια 1987, 18.

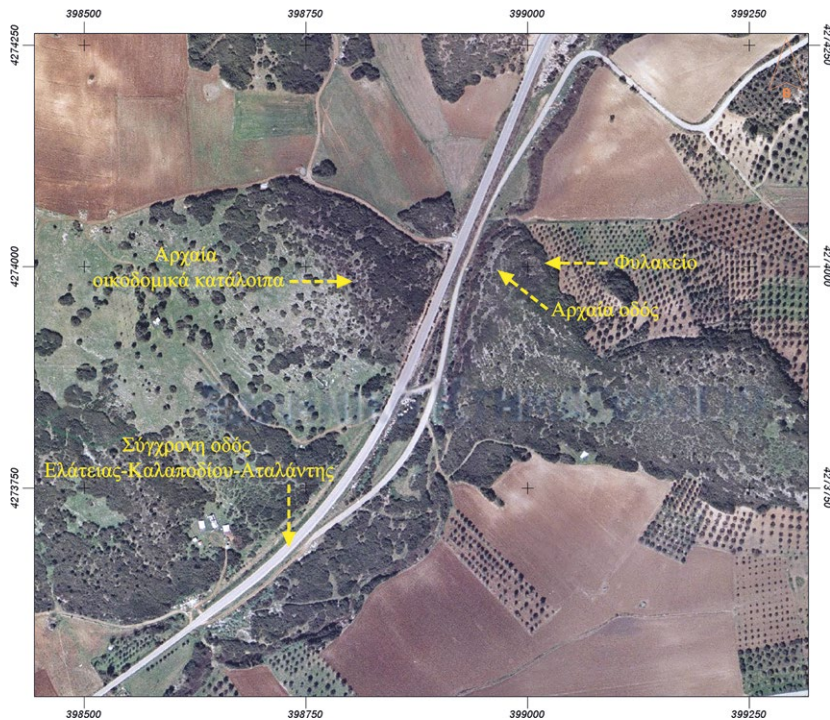
24 Πίκουλας 1990/1991, 253 κ.ε.

25 Τσαούση 2003, 6.

26 Schmitt 2007, 533 no. 139 pl. 77.

27 Ζάχος 2004b, 212–214.

28 Ζάχος 2004b, 208· Ζάχος 2013, 37.

5 Αεροφωτογραφία με τις θέσεις του παρόδιου συγκροτήματος και της αρχαίας οδού σε σχέση με το σύγχρονο οδικό δίκτυο

6 Αρχαία οικοδομικά κατάλοιπα, που αποκαλύφθηκαν μετά από πυρκαϊά το 2016

Αυτό επιβεβαιώνεται από τη γεωγραφική τους θέση, της οποίας η ορατότητα είναι απεριόριστη προς την πλευρά έκτασης κυριαρχίας της ανωτέρω πόλης. Φαίνεται δε, ότι οικοδομήθηκαν βάσει σχεδιασμού της κεντρικής εξουσίας στα όρια της κτηματικής περιφέρειας των Ελατέων και δεν αποτελούσαν ιδιωτικές κατασκευές.

Τέτοιου είδους οικοδομήματα, που βασίζονταν στην οπτική επαφή για επιτήρηση μεγάλων περιοχών, μπορούσαν να λειτουργήσουν και ως φρυκτωρίες, προκειμένου να ειδοποιούν με σήματα: φωτιά ή κάτοπτρα, για επικείμενο κίνδυνο. Αυτός είναι ίσως ο λόγος για τον οποίο στη βιβλιογραφία άλλοτε αναφέρονται ως φρυκτωρίες και άλλοτε ως φυλακεία²⁹.

²⁹ Adam 1982, 71.

7 Τοπογραφικό διάγραμμα του φυλακείου και του αποκαλυφθέντος τμήματος αρχαίας οδού (κλ. 1:500)

Ο σχεδιασμός τέτοιων δικτύων, που συνιστούν το αμυντικό σύστημα της υπαίθρου υπαγορεύεται από το γεωγραφικό ανάγλυφο³⁰. Ως εκ τούτου τα οικοδομήματα της Σφάκας πρέπει να αποτελούσαν συννοριακά φυλάκια της επικράτειας των Ελατέων.

Στο ερώτημα ποια σύνορα φύλαγαν τα ανωτέρω οικοδομήματα πιθανόν μπορούμε να απαντήσουμε από το εδάφιο του Πausanias (10, 35, 1), όπου αναφέρει ότι στις Άβες και στην Υάμπολη μπορεί να πάει κανείς και από την Ελάτεια παίρνοντας ένα δρόμο ορεινό δεξιά της Ελάτειας. Το ότι ο Πausanias πρέπει να διήλθε από τον δρόμο που περιγράψαμε και όχι από τη φυσική δίοδο παρά την πόλη των Παραποταμίων είναι ευνόητο, διότι αυτός είναι ο συντομότερος και αποδεδειγμένος πλέον δρόμος προς την επικράτεια των Αβών και την Οπούντια Λοκρίδα. Επιπροσθέτως ίχνη αρχαίων οδών δεν έχουν, μέχρι σήμερα, εντοπιστεί από την πλευρά των Παραποταμίων. Συνεπώς τα προαναφερθέντα φυλακεία επιτηρούσαν τα σύνορα μεταξύ της περιοχής κυριαρχίας των Ελατέων και εκείνης των Αβών.

Σε επιγραφές, που βρέθηκαν στο Καλαπόδι, αναφέρονται ρητά και ευκρινώς κοινό και πόλις Αβαίων³¹. Επίσης το όνομα του Απόλλωνα αναγράφεται σε όστρακα, που έχουν βρεθεί στις πρόσφατες ανασκαφές του εκεί Ιερού καθώς και σε επιγραφές εντοπιζό-

μενες γύρω από αυτό³². Τα ανωτέρω δεδομένα μας οδηγούν σε κάποιο σκεπτικισμό, ως προς την ταύτιση του Ιερού του Καλαποδίου και δεν αποτελεί στόχο του παρόντος άρθρου η επίλυση του σχετικού διλήμματος. Ωστόσο η άποψη των συγγραφέων είναι, ότι ο αποκαλυφθείς δρόμος οδηγούσε από την περιοχή κυριαρχίας της Ελάτειας σε εκείνη των Αβών.

Μία διαφορετική άποψη έχει εκφραστεί, σύμφωνα με την οποία το παρόδιο φυλακείο της Σφάκας επιτηρούσε τα σύνορα μεταξύ της γης της Ελάτειας και της Υαμπόλεως, στην οποία αποδίδει και το Ιερό του Καλαποδίου³³. Η ανωτέρω άποψη εκφράστηκε με βάση την επιγραφή IG IX 1, 87 αποσπασματικά και σε δύο τμήματα σωζόμενη, χρονολογούμενη στο 2ο ή 1ο αιώνα π.Χ., η οποία βρέθηκε όχι στην Υάμπολη, όπως αναφέρεται στο σχετικό άρθρο, αλλά στην ευρύτερη περιοχή της, στη θέση Σμίξη³⁴.

Από την έρευνα στη βιβλιογραφία που αφορά σε μεμονωμένες κατασκευές (πύργους, φρυκτωρίες, φυλακεία) διαπιστώνεται, ότι ενώ είναι βεβαιωμένες σε μεγάλο αριθμό στην Πελοπόννησο, στην Ηπειρωτική και Νησιωτική Ελλάδα, μικρό ποσοστό από αυτές έχουν ανασκαφεί συστηματικά. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή μία διατύπωση αξιόπιστης τυπολογίας των κατόψεών τους και κυρίως της οργάνωσης και χρήσης των χώρων τους. Μόνον σε γενικές

30 Lawrence 1979, 189· Πίκουλας 1990/1991, 250.

31 Prignitz 2014, 141–143.

32 Prignitz 2014, 144–146.

33 Ζάχος 2004b, 209.

34 Στην εν λόγω μελέτη εκ παραδρομής αντί της επιγραφής IG IX 1, 87 παραπέμπεται η IG IX 1, 129, η οποία έχει βρεθεί στη Σφάκα και αναφέρει «Ανάκειον» λέξη ή όρος που δεν υπάρχει στην επιγραφή IG XI 1, 87. Η ταύτιση του φυλακείου της Σφάκας με τον πύργο, που αναφέρεται στο στίχο 10 της επιγραφής της Σμίξης (IG IX 1, 87) ως εκ τούτου είναι ατυχής. Αυτός ο πύργος πιθανότατα μπορεί να ταυτιστεί με αρχαίο ορθογώνιο κτίσμα (5.00 × 4.00 μ.),

πλησίον του οποίου αναφέρεται ότι σώζονται πιθανά κατάλοιπα αρχαίας οδού (βλ. Δάσιος 2004, 172) και βρίσκεται 1 χλμ. νοτιοδυτικά της ακρόπολης της αρχαίας Υαμπόλεως, στην περιοχή της Σμίξης από όπου προέρχεται και η επιγραφή IG IX 1, 87. Επί του κτίσματος εδράζεται το μεταβυζαντινό ναΐδριο της Ζωοδόχου Πηγής (βλ. Νικόλαος Μητροπολίτης Φθιώτιδος 2003, 248). Ας σημειωθεί ότι στο IG IX 1 στη σελίδα 23 αναφέρεται ρητά ότι τα δύο τμήματα της εν λόγω επιγραφής βρέθηκαν εντοιχισμένα σε εγκαταλελειμμένο ναΐδριο, για το οποίο όμως δεν δίδονται περαιτέρω πληροφορίες.

8 Το αποκαλυφθέν τμήμα της αρχαίας οδού

γραμμές για συγκεκριμένες περιοχές (π.χ. Βοιωτία, Αττική, Αργολίδα, νησιά) έχουν διατυπωθεί τυπολογικές προτάσεις.

Ως προς τη μορφή των φυλακείων συνολικά διακρίνονται δύο τύποι: ο τετράπλευρος (ορθογώνιος ή τετράγωνος) και ο καμπυλόγραμμος (κυκλικός ή ελλειψοειδής)³⁵. Στατιστικά φαίνεται οι κυκλικές κατασκευές να προτιμώνται στο νησιωτικό χώρο και δη σε παράκτιες θέσεις³⁶, ενώ οι τετράπλευρες επικρατούν κυρίως στην Πελοπόννησο και την κεντρική Ελλάδα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν δείγματα τετράπλευρων φυλακείων στα νησιά και καμπυλόγραμμων στην Ηπειρωτική Ελλάδα. Υποκατηγορία του τετράπλευρου τύπου αποτελούν δύο κτίσματα πυραμιδοειδούς μορφής, τα οποία εντοπίζονται στην Αργολίδα, αμφισβητούνται, ωστόσο, από τη βιβλιογραφία³⁷. Από τα υπάρχοντα δεδομένα αποδεικνύεται ότι το σχήμα δεν αποτελεί κριτήριο χρονολόγησης³⁸. Παρά ταύτα υπάρχουν παραδείγματα καμπυλόγραμμων κτισμάτων, που έχουν αντικατασταθεί από ορθογώνια και αυτό θεωρείται ένδειξη ότι ο πρώτος τύπος προηγείται χρονολογικά του δευτέρου³⁹.

Προσπάθεια τυπολογίας φυλακείων-πύργων με κριτήριο την κάτοψή τους έχει επιχειρηθεί από τον Camp II για τα ανάλογα κτίσματα στα σύνορα της Βοιωτίας. Επειδή έχουν χωρίσματα εσωτερικά, που διαμορφώνουν δωμάτια τα ονόμασε compartment towers, και θεωρεί ότι αποτελούν βοιωτικό πρότυπο σε αυτού του είδους τις κατασκευές⁴⁰. Ο όρος είναι εύστοχος και θα μπορούσε να μεταφραστεί ως διαμερισμένα φυλακεία, τύπος στον οποίο μπορεί να ενταχθεί και το οικοδόμημα της Σφάκας, ίσως επίδραση από τη γειτονική Βοιωτία, αν και αντίστοιχα κτίσματα συναντώνται και αλλού, π.χ. στο νησί της Λευκάδας⁴¹.

Το φυλακείο της Σφάκας διαθέτει ένα ακόμη χαρακτηριστικό, το οποίο δεν αναφέρεται στη σχετική βιβλιογραφία. Πρόκειται για τον περίβολο, τμήμα του οποίου διατηρείται σε απόσταση 5 μ. από τη νοτιο-ανατολική γωνία του οικοδομήματος. Η εν λόγω κατασκευή πιθανώς περιέτρεχε το φυλακείο, αποτελώντας απαραίτητο στοιχείο άμυνας. Ο διάδρομος πλάτους 5.00 μ. που διαμορφώνεται μεταξύ του κτίσματος και του περιβόλου παρείχε επαρκή χώρο για διακίνηση και στρατωνισμό ικανού αριθμού αμυνομένων. Περαιτέρω διευκόλυνε τη χρήση αμυντικών μηχανών.

Μία άλλη κατηγοριοποίηση των εν λόγω κατασκευών έχει προταθεί ανάλογα με τη χρήση τους και καθορίζεται από τη θέση στην οποία έχουν οικοδομηθεί. Τοιουτοτρόπως μεμονωμένα οικοδομήματα που ανεγέρθηκαν στα όρια κυριαρχίας των πόλεων, σε στρατηγικά σημεία επάνω σε υψώματα με ευρεία ορατότητα, σε οδικά δίκτυα και περιοχές οικονομικού ενδιαφέροντος, χαρακτηρίζονται ως φυλακεία ή φρουκτωρίες. Κατασκευές μεμονωμένες εν μέσω πεδινών καλλιεργήσιμων εκτάσεων θεωρούνται ότι είναι παραρτήματα αγροικιών για τη φύλαξη των αγρών, τη στέγαση των καλλιεργητών, την αποθήκευση και επεξεργασία των γεωργικών προϊόντων. Αντιρρήσεις ως προς αυτό έχουν εκφραστεί στη βάση ότι σε αντίθεση με τους Ρωμαίους, που συνήθιζαν να εγκαθιστούν στις αγροτικές τους εκτάσεις τέτοιες μεμονωμένες μόνιμες αγροικίες ο αρχαίος Έλληνας, φύσει κοινωνικός, ήταν μόνιμος αγρότης και εργάτης της υπαίθρου, αλλά ταυτόχρονα, μόνιμος κάτοικος και πολίτης του οικισμού. Το χαρακτήρα αυτό διατηρεί μέχρι σήμερα, όταν όλη μέρα είναι στα χωράφια του και το βράδυ επιστρέφει στο καφενείο του χωριού του. Επομένως η διαμονή στην υπαίθρο περιοριζόταν σε περιόδους συγκεκριμένων γεωργικών εργασιών, όπως κατά τη διάρκεια

35 Πίκουλας 1990/1991, 252 · Πίκουλας 1995, 329.

36 Lawrence 1979, 189.

37 Adam 1982, 72.

38 Πίκουλας 1995, 338.

39 Morris 2001, 339.

40 Camp II 1991, 198.

41 Morris 2001, 285–347.

9 Σιδερένια αιχμή δόρατος από την ανασκαφή του φυλακείου (κλ. 1:2,5)

του θερισμού ή του τρύγου και δεν απαιτούσε μόνιμες και ασφαλείς εγκαταστάσεις⁴².

Οι οχυρές αγροικίες, όπως ανιχνεύονται στις αποικίες και στο χώρο του Αιγαίου, αποτελούν εξαίρεση για την Ηπειρωτική Ελλάδα⁴³. Στην περίπτωση της Σφάκας το μεν ανασκαμμένο φυλακείο με τον περίβολο, στον ανατολικό λόφο, φαίνεται να ήταν μεμονωμένο, ενώ στο δυτικό λόφο διακρίνονται κτιριακά κατάλοιπα, που εκτείνονται σε όλο το πλάτωμα και ικανή έκταση. Ελλείψει ανασκαφικής διερεύνησης δεν μπορούμε να καταλήξουμε, εάν πρόκειται για μία οχυρωμένη αγροικία, δεδομένης της εγγύτητας των καταλοίπων με καλλιεργήσιμες εκτάσεις ή για ένα φρούριο στο οποίο στρατωνιζόταν ικανός αριθμός οπλιτών.

Η χρονολόγηση ανέγερσης του παρόδιου φυλακείου στη Σφάκα κατά τον 3ο αιώνα π.Χ. δικαιολογείται από το γεγονός ότι ο αιώνας αυτός χαρακτηρίζεται από αλληπάλληλες συγκρούσεις μεταξύ των ελληνικών φύλων⁴⁴. Ο χρόνος καταστροφής τους εικάζεται στο πρώτο μισό του 1ου αιώνα π.Χ. Στα ίδια χρονολογικά όρια κυμαίνεται και η συγκεντρωθείσα κεραμική. Η καταστροφή του ανασκαμμένου φυλακείου αποδίδεται στις πολεμικές επιχειρήσεις, Που έλαβαν χώρα στην περιοχή κατά τον Α' Μιθριδατικό Πόλεμο και την επιδρομή του Σύλλα⁴⁵. Ωστόσο, το γεγονός δεν μπορεί να καταλογιστεί στο Σύλλα, δεδομένου ότι οι Ελατείς

άσκησαν φιλορωμαϊκή πολιτική και με τη στάση τους αυτή πιθανότατα συνέβαλαν στο να κλείνει το αποτέλεσμα της μάχης της Χαιρώνειας υπέρ των Ρωμαίων. Η στάση αυτή ανταμείφτηκε με την κήρυξη της Ελάτειας ως πόλης ελεύθερης και αφορολόγητης (*civitas libera et immunitis*), η μόνη από όλες τις πόλεις που πολέμησε στο πλευρό των Ρωμαίων.

Έχει παρατηρηθεί εξάλλου ότι μετά την επικράτηση της *Pax Romana* και την κήρυξη της Ελλάδος ως ρωμαϊκής επαρχίας τέτοιου είδους αμυντικά συστήματα στην ύπαιθρο χάνουν τη στρατηγική τους σημασία, εγκαταλείπονται ή παρακμάζουν⁴⁶. Επομένως το ερώτημα της αιτίας καταστροφής του φυλακείου παραμένει ανοικτό.

Τα ερωτήματα που προκύπτουν από τη μελέτη αυτών των αρχαιοτήτων δεν εξαντλούνται αφενός διότι χρειάζεται περαιτέρω ανασκαφική έρευνα, αφετέρου γενικότερα η ενασχόληση με παρόμοια οικοδομήματα δεν έχει εξαντληθεί για όλο τον ελλαδικό χώρο. Η παρούσα μελέτη στοχεύει να λειτουργήσει ως ώθηση προκειμένου να ασχοληθούν και άλλοι συνάδελφοι με τα αμυντικά συστήματα της κεντρικής Ελλάδας.

Αθήνα
Φανούρια Δακορώνια (†)
Πέτρος Κουνούκλας

Διεύθυνση

Δρ. Πέτρος Κουνούκλας
Εφορεία Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας και Ευρυτανίας
Κάστρο Λαμίας
35100 Λαμία
Ελλάδα
pkounouclas@hotmail.com

⁴² Πίκουλας 1990/1991, 255.

⁴³ Lawrence 1979, 187· Πίκουλας 1990/1991, 255.

⁴⁴ Ζάχος 2013, 87–100.

⁴⁵ Ζάχος 2013, 119.

⁴⁶ Τσαούση 2003, 7

Πηγές εικόνων: Εικ. 1. 5: Π. Κουνούκλας. – Εικ. 2–4. 6–9: Εφορεία Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας και Ευρυτανίας.

Βιβλιογραφία

- Adam 1982** J.-P. Adam, *L'Architecture Militaire Grecque* (Paris 1982)
- Αγγελή 2004** Α. Αγγελή, Μελαμβαφείς αμφορείς και πελίκες από τα νεκροταφεία της Αμβρακίας, στο· Μ. Καζάκου (επιμ.), ΣΤ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική. Προβλήματα χρονολόγησης. Κλειστά Σύνολα-Εργαστήρια, Απρίλιος 2000 (Βόλος 2004) 549–556
- Ανδρέου 2004** Ι. Ανδρέου, Πρώιμη ελληνιστική κεραμική από το νεκροταφείο της Δουρούτης, στο· Μ. Καζάκου (επιμ.), ΣΤ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική. Προβλήματα χρονολόγησης. Κλειστά Σύνολα-Εργαστήρια, Απρίλιος 2000 (Βόλος 2004) 557–568
- Béquignon 1937** Y. Béquignon, *La vallée du Spercheios* (Παρίσι 1937)
- Camp II 1991** J. McKesson Camp II, Notes on the Towers and Borders of Classical Boiotia, *AJA* 95 fasc. 2, 1991, 193–202
- Γιαλούρη 2012** Α. Γιαλούρη, Ερείπια κτιριακού συγκροτήματος στο Καλαπόδι Φθιώτιδας, στο· Α. Μαζαράκης Αινιάν (επιμ.), 3ο Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας. Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης. Βόλος 12.3.–15.3. 2009, τόμος II (Βόλος 2012) 1313–1322
- Δακωρώνια 1987** Φ. Δακωρώνια, Μάρμαρα. Τα Υπομυκηναϊκά Νεκροταφεία των Τύμβων (Αθήνα 1987)
- Δακωρώνια 1997** Φ. Δακωρώνια, Σύνολα κεραμικής από τάφους με νομίσματα από την Ανατολική Λοκρίδα, στο· Α. Κυπραίου – Ν. Ζαφειροπούλου (επιμ.), Δ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική. Χρονολογικά Προβλήματα, Κλειστά Σύνολα-Εργαστήρια, Μυτιλήνη, Μάρτιος 1994 (Αθήνα 1997) 41–49
- Δακωρώνια 2000** Φ. Δακωρώνια, Σφάκα, *ADelt B* 50, 1995, 341 κ.ε.
- Δάσιος 2004** Φ. Δάσιος, Αρχαίοι οικισμοί στην κοιλάδα του φωκικού Κηφισού (Αθήνα 2004)
- Ζάχος 2004a** Γ. Ζάχος, Ελληνιστικοί τάφοι από την Αρχαία Τιθορέα (Φωκίδα), στο· Μ. Καζάκου (επιμ.), ΣΤ' Επιστημονικής Συνάντησης για την Ελληνιστική Κεραμική. Προβλήματα χρονολόγησης. Κλειστά Σύνολα-Εργαστήρια, Απρίλιος 2000 (Βόλος 2004) 521–534
- Ζάχος 2004b** Γ. Ζάχος, Η χώρα της αρχαίας Ελάτειας, *Αρχαιογνωσία* 12, 2004, 197–221
- Ζάχος 2013** Γ. Ζάχος, Ελάτεια Ελληνιστική και Ρωμαϊκή Περίοδος, *Μελέτες* 3, Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Θεσσαλικών Σπουδών (Βόλος 2013)
- Lawrence 1979** A. W. Lawrence, *Greek Aims in Fortification* (Οξφόρδη 1979)
- Morris 2001** S. Morris, *The Towers of Ancient Leukas. Results of a Topographic Survey, 1991–1992*, *Hesperia* 70, 2001, 285–347
- Νικόλαος Μητροπολίτης Φθιώτιδος 2003** Νικόλαος Μητροπολίτης Φθιώτιδος, *Ιστορικά Εκκλησιαστικά Μνημεία της Ιεράς Μητροπόλεως Φθιώτιδος* (Λαμία 2003)
- Ορλάνδος 1959/1960** Α. Ορλάνδος, Τα υλικά δομής των αρχαίων Ελλήνων και οι τρόποι εφαρμογής αυτών κατά τους συγγραφείς, τας επιγραφάς και τα μνημεία 2 (Αθήνα 1959/1960)
- Πίκουλας 1990/1991** Γ. Α. Πίκουλας, Πύργοι: Δίκτυο, χρήση, απορίες και ερωτήματα. Προσέγγιση με τα δεδομένα της Αργολίδας, Αρκαδίας, Λακωνίας, *hO'POC* 8–9, 1990/1991, 247–257
- Πίκουλας 1995** Γ. Α. Πίκουλας, Οδικό δίκτυο και Άμυνα. Από την Κόρινθο στο Άργος και την Αρκαδία (Αθήνα 1995)
- Prignitz 2014** S. Prignitz, Zur Identifizierung des Heiligtums von Kalapodi, *ZPE* 189, 2014, 133–146
- Rotroff 1982** S. Rotroff, *Hellenistic Pottery: Athenian and Imported Moldmade Bowls*, *Agora* 22 (Πρίνστον 1982)
- Rotroff 1997** S. Rotroff, *Hellenistic Pottery Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material*, *Agora* 29, 1 (Πρίνστον 1997)
- Rotroff 2006** S. Rotroff, *Hellenistic Pottery: The Plain Wares*, *Agora* 33 (Πρίνστον 2006)

- Schmid 2004** S. Schmid, Some Reflections on Recently Found Moldmade and Relief Decorated Pottery from Eretria, στο· Μ. Καζάκου (επιμ.), ΣΤ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική. Προβλήματα χρονολόγησης. Κλειστά Σύνολα-Εργαστήρια, Βόλος, Απρίλιος 2000 (Βόλος 2004) 495–504
- Schmitt 2007** H.-O. Schmitt, Die Angriffswaffen, in: R. Felsch (επιμ.), Zur Stratigraphie des Heiligtums, Kalapodi 2 (Μάιντς 2007) 423–551
- Σταμούδη 2004** Α. Σταμούδη, Τα ελληνιστικά πινάκια από τον Αχινό, στο· Μ. Καζάκου (επιμ.), ΣΤ' Επιστημονική Συνάντηση για την Ελληνιστική Κεραμική. Προβλήματα χρονολόγησης. Κλειστά Σύνολα-Εργαστήρια, Απρίλιος 2000 (Βόλος 2004) 161–172
- Τσαούση 2003** Κ. Τσαούση, Οδικό δίκτυο και άμυνα στη Δ-ΒΔ Αττική, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Σχολή Επιστημών του ανθρώπου. Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας (2003) (προπτυχιακή εργασία)
- Winter 1971** F. E. Winter, Greek Fortifications (Τορόντο 1971).

Zusammenfassung – Abstract – Περίληψη

Eine Straße mit Vergangenheit

Zusammenfassung Die Überreste des Schutzsystems aus der späthellinistischen/frührömischen Zeit, die sich gegenüber dem 19. Kilometer der Provinzstraße von Atalanti nach Elateia am Rande der lokalen Gemeinde von Sfaka, der Gemeinde Amfikleia - Elateia, befanden, weisen auf die Existenz einer alten Straße hin, die vom Tal der Kephissos-Quelle über Kalapodi bis zum östlichen Locris führt. Diese antike Straße überschneidet sich mit dem modernen Provinzstraßennetz, an dem Funde aus verschiedenen Epochen gemacht wurden, was die Theorie, dass die alten Straßen im Laufe der Jahrhunderte nicht aufgegeben wurden, bestätigt.

Schlagwörter Atalanti, Elateia, antike Straßen, Schutzsystem

A road with a past

Abstract The remnants of the guarding system of the Late Hellenistic/Early Roman period, which were located across the 19th kilometer of the provincial road of Atalanti - Elateia on the outskirts of the local community of Sfaka, of the Amfikleia - Elateia Municipality, indicate the existence of an ancient road, which leads from the valley of the Kephissos source through Kalapodi, to eastern Locris. This ancient road overlaps with the contemporary provincial network, along which finds from various periods have been made, confirming the theory that ancient roads have not been abandoned over the centuries.

Keywords Atalanti, Elateia, ancient roads, guarding system

Δρόμος με παρελθόν

Περίληψη Τα κατάλοιπα συστήματος φύλαξης της ύστερης ελληνιστικής/πρώιμης ρωμαϊκής περιόδου, που εντοπίστηκαν παρά το 19ο χλμ. της επαρχιακής οδού Αταλάντης-Ελάτειας στην κτηματική περιφέρεια της Τοπικής Κοινότητας Σφάκας του Δήμου Αμφίκλειας-Ελάτειας, σηματοδοτούν την ύπαρξη αρχαίας οδού, που οδηγεί από την κοιλάδα του άνω ρου του Κηφισού, μέσω Καλαποδίου, προς την ανατολική Λοκρίδα. Η αρχαία αυτή οδός συμπίπτει με το σύγχρονο επαρχιακό δίκτυο κατά μήκος του οποίου έχουν προκύψει ευρήματα διαφόρων περιόδων, επιβεβαιώνοντας τη θεωρία ότι οι αρχαίοι δρόμοι δια μέσω των αιώνων δεν εγκαταλείπονται.

Λέξεις-κλειδιά Αταλάντη, Ελάτεια, αρχαία οδός, σύστημα φύλαξης